

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 9 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Ақтамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Mamatjonov Rahimjon Akramovich

“VII-VIII ASRLARDA ARAB XALIFALIGI ISTILOSIGA QARSHI KURASHDA MAHALLIY HUKMDORLARNING O‘RNI VA ROLI” MAVZUSIGA OID INGLIZ TILLI TADQIQOTLAR TAHLILI 10-16

Облобердиев Жасурбек Косим угли

МЕРЫ НАКАЗАНИЯ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛЕ XX ВВ 17-22

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Турсунов Бекмухаммад Омонович

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ МЕЗОН ВА КЎРСАТКИЧЛАРИ 23-34

Курпаяниди Константин Иванович

ИССЛЕДОВАНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ЧЕРЕЗ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ РЕФОРМЫ 35-44

Ahmedov Shohjaxon

O‘ZBEKISTONDA SHAKANA SAVDONI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI 45-51

Кулибоев Азамат Шоназарович

БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ 52-62

Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ РАҚАМЛАШТИРИШНИ БАҲОЛАШДА МИҚДОРИЙ ВА АХБОРОТ ТАҲЛИЛИ МЕТОДОЛОГИЯСИ 63-73

Abduraxmanova Shoxida Ravshanovna

TIBBIYOT MUASSASALARIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH 74-80

Davronov Istamxo‘ja Olimovich

МЕНМОНХОНА ХИЗМАТЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИ ВА СИФАТИНИ ВАНОЛАШ USULLARI 81-86

Маматов Бахадир Сафаралиевич

ҲУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯВИЙ МУҲИТ ЖОЗИБАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ 87-96

Шолдаров Дилшод Азимиддин ўғли

КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ОИЛАЛАР УЧУН НАФАҚА ВА МОДДИЙ ЁРДАМ ТАЙИНЛАШ ВА ТЎЛАШ ТАРТИБИ 97-104

Баратов Махсудали Назиралиевич

МИКРОМОЛИЯВИЙ ТАШКИЛОТЛАР ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ 105-116

<i>Ergashev Islom Ismoilovich</i> KESKIN RAQOBAT SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI	117-127
<i>Қодиров Азизжон Анварович</i> ЎТИШ ИҚТИСОДИЁТИ МАМЛАКАТЛАРИДА ЭКОТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШ АМАЛИЁТИ	128-136
<i>Эшонкулов Акмал Кудратович</i> ПРОБЛЕМЫ ПРОВЕДЕНИЯ АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	137-142
<i>Астанов Шерзод Рустамович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИХАЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ ТАШКИЛИЙ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	143-150
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Abdullayev Ibodulla Abdullayevich</i> YOSHLARNI MILLIY G'URUR RUHIDA TARBIYALASHDA OILA VA OILAVIY QADRIYATLARDAN UNUMLI FOYDALANISH USULLARI	151-155
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> BAHS-MUNOZARALARDA QO'LLANILADIGAN TUZOQLAR VA MANIPULYATSION (SPEKULYATIV) USULLAR	156-164
<i>Alimatova Nargis Abduxalilovna</i> BARQAROR RAQOBAT USTUNLIGI-RAQOBATBARDOSHLIK OMILI	165-174
<i>Allayarova Marhabo Mavlonovna</i> UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA YOSHLAR BADIY IJODINI RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI	175-179
<i>Рахманов Баҳодир</i> СИНЕРГЕТИК ТАФАККУР: ФАЛСАФИЙ МЕРОСИМИЗНИ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ АҲАМИЯТИ	180-186
<i>Abdiraxmanov Muzaffar Zaripbayevich</i> ABU ALI IBN SINONING XORAZM MA'MUN AKADEMISIDAGI FAOLIYATI	187-191
<i>Mirzaxalov Xojiaqbar Tajibayevich</i> JAMIYATDA GENDER TENGLIGI MUAMMOSINING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	192-197
<i>Azimov Ashirali Mehmonboyevich</i> XOTIN-QIZLAR GENDER MA'RIFATINING IJTIMOY BARQARORLIKKA TA'SIRI	198-202
<i>Azimov Sherzod</i> PHILOSOPHICAL REFLECTION ON THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF SPORT IN SOCIETY	203-207
<i>Абдурахмонович Хасан Иброхимович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШЛАР ИННОВАЦИОН ТАФАККУРИНИ ЮКСАЛТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	208-216

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*Kuliyeva Dilshoda Alijon qizi*

QUMAN TOPISHMOQLARINING O'ZBEK FOLKLORIDAGI PARALLEL SHAKLLARI 217-223

Teshabaeva Dilfuza Muminovna, Abduxalilova Gulbaxor Karabaevna

ТУРИЗМ СОҲАСИГА ОИД СЎЗ ВА ИБОРАЛАРНИ ПРЕФИКСЛАР ЁРДАМИДА

ЯСАЛИШИ 224-230

Abdinazarov Uktam Qushoqovich

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA GIPPOLOGIK TERMINLARNING LINGVISTIK TADQIQI.. 231-236

Axmedova Shaxodat Maxmutovna

O'ZBEK XALQ PAREMALARIDA SHIFO KONSEPTINING IFODALANISHI..... 237-241

Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich

JAHON TILSHUNOSLIGIDA PAREMALAR TADQIQI 242-246

Vositov Otabek Toxirjonovich

TABIATNING ATMOSFERA HODISASI UMUMIY MA'NOSI VA LEKSIK SEMANTIKA

GURUHLARNING STRUKTURAL XUSUSIYATLARI 247-253

Hodir Raхmatullaev

НАЗАР ЭШОНҚУЛ НАСРИДА ШАРПА АРХЕТИПИНИНГ ТАЛҚИНИ 254-260

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР*Мамасобиров Давронбек Эрназарович*

ВАТАНДОШЛАР БИЛАН ИШЛАШ: ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ 261-270

Urakov Djahongir Rajabovich, Sharipovasror Safar o'g'li

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUN HUJJATLARIDA FUQAROLIK JAMIYATI

INSTITUTLARNING HUQUQIY ASOSLARI 271-276

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Djamaldinova Shaxlo Obloberdiyevna*

OLIY TIBBIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARI HISSIY-KOMMUNIKATIV

KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH 277-281

Umarova Zaxro Abduraxim qizi

TALABALAR MUSTAQIL TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART FIKRLASH

(THINKING OUTSIDE THE BOX) NING ROLI 282-287

Kadirov Ramz Turabovich

TALABA-AKTYORLARNING SAHNA NUTQIGA OID BILIM VA KO'NIKMALARINI

TAKOMILLASHTIRISHNING SPETSIFIK TEXNOLOGIYALARI (DARS JARAYONIDAGI

MASHG'ULOTLAR MISOLIDA) 288-295

Khabiba Madaminovna Jurabekova

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LISTENING IN THE FORMATION OF COMMUNICATIVE

COMPETENCE OF STUDENTS IN RUSSIAN LESSONS 296-302

<i>Nishonov Akmal Obidovich, Xamrakulov Xamidullo Turgunboyevich</i> KLAUSTERLI O'ZARO TA'SIR SHAROITIDA INFORMATIKA O'QITUVCHILARINING MALAKASINI OSHIRISH JARAYONINI MODELASHTIRISH MASALALARI	303-310
<i>Ergashev Murodbek Ikromovich</i> MUSIQA TA'LIMIDA O'QUVCHILARNING KREATIV VA IJTIMOYIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING MAVJUD IMKONIYATLARI	311-316
<i>Utkirov Nusrat Kamilovich</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHNING KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLI TA'MINOTINI RIVOJLANTIRISH	317-322
<i>Yulbarsova Xurshida</i> BO'LAJAK SOTSIOLLOGLARDA IJTIMOYIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILY-PEDAGOGIK JIHATLARI	323-329
<i>Baychayev Fazliddin Xusenovich</i> BO'LAJAK KON-METALLURGIYA SANOATI MUTAXASSISLARINING ELEKTROSTATIKAGA OID NAZARIY BILIMLARINI MUSTAHKAMLASH	330-335
<i>Muminov Ulmas Ravshanqulovich</i> O'ZBEKISTONDA "MAHALLA INSTITUTI" NING MAHALLIY O'Z-O'ZINI BOSHQARISH – ORGANI SIFATIDA SHAKLLANISHI, UNING HUQUQIY ASOSLARINI YARATILISHI	336-341
<i>Tajibayeva Ma'mura Tojiddinovna</i> AJDODLARIMIZ PEDAGOGIK TA'LIMOTLARINI O'RGANISH ASOSIDA TALABALARDA G'OYAVIY DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH	342-346
<i>Askarova Zulayxo</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARNING FIKRLASH DARAJASINI ANIQLASHDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH SAMARASI	347-352
<i>Akhmadjonova Diyora Dilshod qizi</i> EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF TEACHING THROUGH ONLINE PLATFORMS	352-362
<i>Jumaniyazova Go'zal</i> OLY O'QUV YURTI TALABALARINI PIRLSGA YO'NALTIRILGAN TOPSHIRIQLARNI TAYYORLASHGA O'RGATISH METODIKASI	363-367
<i>Xusaanova Leyla Yunusova</i> СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ОБУЧЕНИИ ФОНЕТИКЕ: ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДЫ	368-373
<i>Xudayberganov G'ayrat Quranboyevich</i> МАТЕМАТИК КРЕАТИВ ТАВСИФДАГИ MASALALARNING BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASHINI FANLARARO ABSSESSIAL VA ORDINATAL BOG'LAB SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI VA ROLI	374-379
<i>To'xtasinov Muhammadjon</i> PEDAGOGLAR KASBIY KOMPETENLIGINI OSHIRISHDA UZLUKSIZ METODIK XIZMATNING O'RNI	380-384

Eshnazarov Murod Karimovich

GERMENEVTIK YONDASHUV ASOSIDA TA'LIM MAZMUNINI RIVOJLANTIRISH

IMKONIYATLARI 385-391

10.00.00-Филология фанлари

Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich

Termiz davlat universiteti,
“Ingliz tili va adabiyoti” kafedrası o’qıtuvchisi
ruzievx@tersu.uz

JAHON TILSHUNOSLIGIDA PAREMALAR TADQIQI

Annotatsiya. Mazkur maqola tilshunoslikda dolzarb bo’lgan paremalarni jahon tilshunosligida tadqiq etilishi masalasiga bag’ishlangan. Paremalarni o’rganilish tarixi, rus va ingliz tilshunoslar tomonidan olib borilgan tadqiqot ishlari va ularni paremalarga bergan ta’riflari va fikr-mulohazalar tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: parema, paremiologiya, maqol, rus va ingliz tilshunosligi, leksikografiya, korpus tilshunoslik.

Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich

Teacher of the department of English Language and Literature,
Termez State University

RESEARCH OF PAREMA IN WORLD LINGUISTICS

Abstract. This article is devoted to the issue of investigation of paremas in world linguistics. The history of the study of paremas, the research work carried out by Russian and English linguists, their definitions and opinions on paremas are analyzed.

Key words: parema, paremiology, proverb, Russian and English linguistics, lexicography, corpus linguistics.

Рузиев Хусниддин Бахритдинович

Преподаватель кафедры Английского языка и литературы,
Термезский государственный университет

ИССЛЕДОВАНИЯ ПАРЕМЫ В МИРОВОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Аннотация. Данная статья посвящена проблеме исследования парем которые являются актуальными в языкознании и в мировом языкознании. Также анализируется история изучения парем, исследовательские работы русских и английских лингвистов, и их решения и взгляды на паремы.

Ключевые слова: парема, паремиология, пословица, русское и английское языкознание, лексикография, корпусная лингвистика.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I9Y2023N31>

Kirish. Bugungi globallashuv davrida ham o’z ahamiyatini saqlab qolgan va dolzarb lingvistik tadqiqot muammolaridan biri paremalardir. Paremalar har bir xalq og’zaki ijodida uchraydigan, xalq madaniyatining kodidir.

Paremiya (grek. Παροιμία-“matal, maqol, masal”) -barqaror frazeologik birlik, didaktik mazmuniy yaxlitlikni tashkil etuvchi gap. Paremiya barqarorlik hodisasi bo'lib, bir butun mazmunni, semantik butunlikni anglatadi.

Kundalik nutqimizning ajralmas qismiga aylangan paremlar tarixi qadim o'tmishga ega. Miloddan avvalgi 3500-yillarda yozuv ixtiro qilingan qadimgi Shumerda paremlar axloqiy ta'limot vositasi sifatida ishlatilgan.

Ta'kidlash lozimki, dastlabki paremlarning yig'ilishi miloddan avvalgi 2500 yilgi Qadimgi Misrga borib taqaladi. Bu Isroil podshohi Solomonga tortiq qilingan 900 ga yaqin paremlarni o'z ichiga olgan “Ptanxotep qonunlari” nomli Qadimgi Misr pand-nasihatlari (maksimalar) to'plamidir.

Shunga qaramasdan paremlarni birinchi bo'lib sistematik jihatdan taqqoslagan va klassifikatsiyalashtirgan shaxs bu Qadimgi yunon faylasufi Aristotel (miloddan avvalgi 384-322 y.) edi. U Ritorika asarida paremaga quyidagicha tarif bergan: “Maqol — qadimgi falsafaning saqlanib qolgan qismi”. Uning shogirdlaridan biri, faylasuf Sinesius Aristotelning ta'rifiga “Maqollar o'zining qisqaligi va to'g'riligi tufayli saqlanib qolgan eski falsafaning elementlari”, deb aniqlik kiritgan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Qadimgi yunon faylasufi Aristoteldan keyin paremiyani quyidagi olimlar tadqiq qildi: Teofrastus, Ezop, Deamon, Aristofan Vizantium, Didimus Aleksandriya, Lusius Tarra, Plutarx va Zenobiuslardir.

Umuman, paremlarni o'rganish va u bilan bog'liq asarlar yozish davrli o'z tarixga ega. Qadimgi Misr va Yunonlardan tashqari faylasufona g'oyalarni ifoda etuvchi va axloq-odob normalariga bag'ishlangan qadimgi Hind va Xitoydagi to'plamlar ma'lum va mashhurdir.

XII-XIV da paremiologiya Fransiyada rivojlangan bo'lib, bu yerda maqollar va matallar o'rtasidagi farq faqat semantik darajada amalga oshirilgan. Paremiologiya (qadimgi yunoncha paroimia — masal, maqol va logos — so'z, ta'limot) — frazeologiyaning kichik bo'limi, filologiyaning maqollarni o'rganish va tasniflashga bag'ishlangan sohasi. Paremlar tilda barqaror bo'lgan va nutqda takrorlanadigan, didaktik maqsadlarda foydalanish uchun mos keladigan anonim so'zlar deb tushuniladi.

Keng ma'noda paremlar maqollar, maqolli iboralar, anti-maqollar, matallar, velerimlar, defis, shiorlar, aforizmlar, maksimlar, topishmoqlar, masallarni o'z ichiga oladi, Tor ma'noda Paremiologik fond maqol va matallar bilan belgilanadi.

Jahon tilshunosligida paremlarni o'rganishda rus va ingliz tilshunosligida batafsil ilmiy tadqiqotlar olib borilgan.

Muhokama.

Rus tilshunosligida paremlar tadqiqi. Rus paremiografiyasining kelib chiqishida qadimgi rus yozuvining eng muhim yodgorliklari (XI-XIII asrlar) yotadi. Birinchi maqollar qadimgi rus adabiyotida, “Ироическая песнь о походе на половцев удельного князя Новгорода-Северского Игоря Святославича “ asarida uchraydi.

Rus paremiyalarini o'rganish M. V. Lomonosov tomonidan boshlangan. Adabiyot, til va tarix sohalarida ishlayotganda u folklorga murojaat qildi. Maqollar xalq nutqining obrazlilik bilan Lomonosovni jalb qildi. “ “Краткое руководство к риторике“ (1744), “Краткое руководство к красноречию“ (1748) va “Российская грамота“ (1757) kabi asarlarda M. V. Lomonosov rus tilining moslashuvchanligi va go'zalligini namoyish etish uchun maqollardan keng foydalangan [4; B.89.].

Rossiya paremiologiya fondining birinchi tadqiqotchilaridan biri taniqli etnograf va arxeolog I. M. Snegirevdir. U rus maqollari, matallari, xalq hayoti, marosimlari va bayramlarini o'rgangan. 1848 yilda uning "Русские народные пословицы и притчи" asari nashr etildi.

Rus tilshunosi, folklorshunosi, adabiyot va san'at tarixchisi, rus mifologik maktabining rahbari, " Исторические очерки русской народной словесности и искусства" asarining muallifi F.I. Buslaev ham maqollarni o'rgangan.

U o'zining " Русский быт и пословицы" asarida maqollarning rivojlanish tarixini yoritadi, rus xalqi hayotining maqollar bilan aloqasini ko'rib chiqadi, shuningdek, maqollarning mifologik va epik ma'nosini ochib beradi.

P. T. Glagolevskiy "Синтаксис языка русских пословиц" (1874) nomli asari rus maqollarining sintaktik tahliliga bag'ishlangan.

Xarkov tilshunoslik maktabining asoschisi A. A. Potebnya maqollarni folklorning boshqa janrlariga: afsonalar, ertaklar va masallarga nisbatan tarixiy o'zaro bog'liqligi va uzluksizligida tadqiq qildi. U "Из лекций по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка" (1894) nomli asarida hikoyadan tortib maqolgacha adabiy janrlarni batafsil ko'rib chiqdi.

I. E. Timoshenko yunon va Rim yozuvchilarining asarlaridan, shuningdek, qadimgi va o'rta asr paremiograflari to'plamlaridan rus maqollarining prototiplari va asl nusxalarini o'rganishga harakat qildi. Uning tadqiqotlari natijalari "Литературные первоисточники и прототипы 300 русских пословиц и поговорок" asarida keltirilgan.

Yigirmanchi asrning boshidan boshlab rus paremiologik jamg'armasini o'rganishda yangi davr boshlandi. Maqollarning muammolari va o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek janrning ta'rifi, maqol va matallarning nisbati, matallar va aforizmlarning nisbati tadqiqotchilarning katta e'tiborini jalb qila boshlaydi.

1904-yilda I. I. Illyustratovning "Жизнь русского народа в его пословицах и поговорках" kitobi chop etilgan bo'lib, unda keng paremiologik materiallar keltirilgan.

V.I. Dal haqli ravishda taniqli rus paremiologi va etnografi hisoblanadi, u "Пословицы русского народа" (1861-1862) rus paremiyalarining eng yirik to'plamining muallifi bo'lib, uning tarkibida 30 mingga yaqin paremiologik birliklar mavjud.

V.I. Dalning ta'rifiga ko'ra, maqol "oddiy tilda ifodalangan va xalq muhri ostida muomalaga chiqarilgan qisqa masal, hukm, saboq" dir.

G.L. Permyakov maqollar haqida gapirganda, tilning paremiologik darajasini ajratib ko'rsatdi. Muallif maqol va matallar paromik iboralarning asosiy fondini tashkil etishini qayd etgan.

Natijalar. Ingliz tilida maqol atamasi asosan "proverb" so'zi orqali ifodalanadi. Ba'zan ko'plab adabiyotlarda : adages, dictums, maxims, mottoes, precepts, saws, truisms so'zlari orqali ham maqol tushunchasini berishimiz mumkin.

Angliyada X-XI asrlarda dinga bo'lgan munosabatlarning o'zgarishi natijasida didatik asarlarga bo'lgan ehtiyojni oshib borishi, bu davrlarda bir qancha pand nasihat mazmunadagi asarlarni vujudga keltirdi. Shu asarlar ichidagi mashhuri eng qadimgi ingliz maqol va matallarining yozma to'plami hisoblangan "Proverbs of Alfred" edi. U 1150 – 80-yillarda yozilgan va u o'zida diniy, odob- axloqqa doir yo'l-yo'riq va ko'rsatmalar, pand nasihatlarini mujassamlashtirgan.

Yuqorida ko'rsatilgan to'plam va "The book of proverb" ("Hikmatlar kitobi") to'plami oldinroq paydo bo'lgan "Proverbs of Solomon which the raen of Hezekiah king of Judah copied"

(“Yahudo shohi Hizqiyo odamlari ko‘chirib olgan Sulaymonning hikmatlari”) (miloddan avvalgi 700 yil) , “Wisdom of Amenemope” (“Amenemopning donoligi”) (er. avv.X-VI asrlar) asarlari asosida paydo bo‘lgan [2; B.156.].

Yana bir muhim to‘plam XI asrning birinchi yarmida tuzilgan, lotin va qadimgi ingliz tillarida 46 ta maqolni o‘z ichiga olgan “The Durham Proverbs” nomli asar eng qadimiy ingliz maqollari to‘plamlaridan biridir.

Shuni ta’kidlash kerakki, to‘plamda stilistik yaxlitlik yo‘q, qadimgi ingliz maqollarining lotin variantlari jamlanmasi keltirilgan va to‘plamda kundalik vaziyatlarga ta’sir qiladigan hazil so‘zlari o‘z ichiga olgan.

O. Arngartning ta’kidlashicha, bu lug‘at qadimgi gotik oyatlar va o‘rta ingliz davridagi paremiyalar o‘rtasidagi ko‘prik bo‘lib, ikkalasining xususiyatlariga ega.

Angliyada maqol va adabiyotga bo‘lgan qiziqish o‘rta ingliz davrida (XVI-XVII asrlar) ya’ni “maqol tarzidagi hikmatli iboralarning oltin davri”da yanada ortdi. Turli xil yozuvsiz shevalardan foydalanib kelayotgan ingliz jamiyati bu davrga kelib, kitob bosish sirini bilib oldi. Ko‘p yillar mobaynida jamlanib kelgan donishmandlik rasmiy ravishda pand nasihat maqomini oldi, xalq boshqaruvining didaktik quroliga aylandi, maqollar esa adabiy janr sifatida tan olindi va turli asarlarda o‘z aksini topa boshladi [6; B.11.].

XV-asrga kelib Angliyada mavjud hikmatli iboralardan to‘plam yaratish an’anasi mavjud bo‘lib, ular hattoki lotin tilidagi tarjimasini bilan berilar edi.

O’sha davrning diqqatga sazovor to‘plamlaridan biri Erasmusning “Matallar” nomli ishi hisoblanadi. U o‘z ichiga lotin va grek mualliflarining 4251 ta hikmatli iboralarni olgan bo‘lib, 1500-1536-yillar mobaynida bir necha bor chop etilgan. Undan so‘ng Angliyada hikmatli iboralarni o‘z ichiga olgan bir qancha to‘plamlar paydo bo‘ldi. Ular kompilyativ xarakterga ega bo‘lib, undagi maqol va matallar Erasmusning ishlaridan olingan.

Erasmusning ishlarini o‘z ichiga olgan qiziqarli to‘plamlardan biri Tomas Barletning “Dicta Spientum” (1527) to‘plami hisoblanadi. Bu davrga kelib, Erasmusning ishlari asosida paydo bo‘lgan to‘plamlar anchaginani tashkil etar edi.

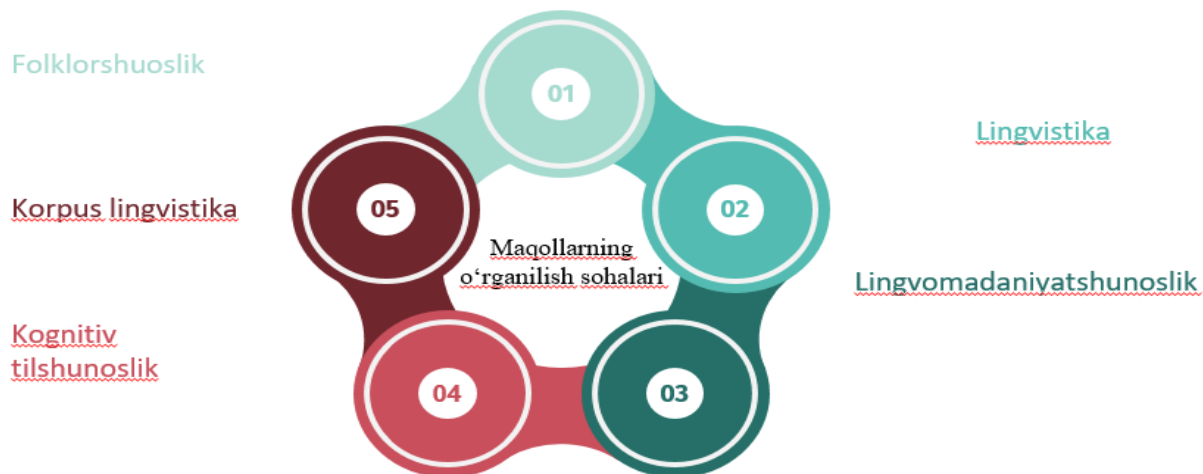
Jon Xeyvudning “The dialogue of proverbs” (1546) to‘plamida 1267 maqol va maqolsimon iboralar kirdi. 1659-yil Jeyms Xouell “PAROIMIOGRAFIA, Proverbs or Sayed Saws” nomli maqollar to‘plamini nashr ettirdi. Keyinchalik 1670-yilda Jon Rey “A collection of English proverbs”, 1855-yil Bonning “Maqollar kitobi”, 1870-yilda Xaslittaning “Ingliz maqol va maqolsimon iboralari” nomli to‘plamlari nashr etildi.

XX asrga kelib paremiologik birliklarni nazariy jihatdan o‘rganish, ular ustida lingvistik tadqiqotlar olib borila boshlandi, ya’ni olimlar paremiologik birliklarni bibliografik to‘plamlar yaratish, yangi materiallar yig‘ish va uni oldingisi bilan solishtirish, ularni strukturasi, paydo bo‘lish tarixi, evolyutsiyasi va ularni xalq mentaliteti bilan bog‘liqlik taraflarini o‘rgana boshladi. Ingliz va amerikalik paremiologlar A. Teylor, V. Mider, A. Dandes, B.J. Uayting tomonidan paremiologik tadqiqotlar olib borildi.

XX asr oxirlariga kelib paremiologik birliklarni o‘rganish yanada kuchaydi va hozirga kelib ko‘plab mukammal ingliz maqol va matallar to‘plami mavjud. Masalan, S.Burton (1948), U. Smit (1970) va V. Kollinzlarning (1974) lug‘atlari shular jumlasidandir [8; B.103.].

Biz ingliz folklorshunosligida maqollar ustida olib borilgan izlanishlarni tahlil qilib chiqar ekanmiz, har bir nazariya fanda o‘z isbotini topib kelayotganligiga ishonch hosil qilamiz. Shuni ta’kidlash kerakki, mashhur professorlar Honek, Norrik, Mayder, Taylor, Arora kabi

olimlar ingliz maqollari ustida eng ko'p izlanishlar olib bordilar. Ingliz tilshunosligida maqol o'ta murakkab va juda ko'p izlanishlar olib borilgan sohalaridan biridir. Ayniqsa maqollarning nazariy jihatdan o'rganilishidagi ko'plab yangiliklari bu soha ustida ish olib borayotgan tadqiqotchilarga asosiy poydevor bo'la oladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari rivojlangan hozirgi kunda paremalarni korpus tilshunosligi nuqtai-nazaridan tadqiqotlar olib borilmqda. Zavlyova, Kortova, Durko, Matej, Zirkel, A.Kirkmman, Rozumko kabi jahon tilshunoslari maqollar ustida korpusga asoslanib tadqiqot olib borgan.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, paremalar inson nutqi shakllanishi bilan paydo bo'lgan, har bir xalq tarixi, madaniyati, urf-odati va mentaletitini o'zida aks ettirib, Qadimgi Shummer, Misr, Yunoniston, Hindiston va Xitoy mamlakatlarida pand-nasihat to'plamlari tarzida lekiskografik tadqiq etildi. Dunyo folklor, etnograf va tilshunos olimlari tomonidan folklorshunoslik, tilshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik, kognitiv tilshunoslik va korpus tilshunoslik sohalarida maqollar ustida tadqiqot ishlari olib borildi va olib borilmoqda.

Adabiyotlar // Литература / References:

1. Apperson G.L. English Proverbs and Proverbial Phrases. -London, 1959.-p 9.
2. Aristote. Rhétorique, livre II. Texte établi et traduit par C.E. Ruelle, P. Vanhemelryck, B. Timmermans. Paris: Le Livre de Poche, 1991.-P.1395.
3. Fox, A. Oral and Literate culture in England, 1500-1700 [Текст]/A. Fox. - Oxford, Oxford University Press, 2002. - p 118.
4. <https://www.english-culture.com/origin-of-proverbs>
5. Khakimzyanova, D., & Shamsutdinova, E. K. (2016). Corpus linguistics in proverbs and sayings study: Evidence from different languages. The Social Sciences, 11(15), 3770.
6. Panos Karagiorgos A multilingual dictionary of maxims and proverbs.-Cambridge scholars,2007 .- pp VII-VIII.
7. The New Encyclopedia of Britannica, 1994,Vol. 9, c. 749
8. Леднева А. В. Паремнологическая картина мира в русском и немецком языках (тематический блок" человек"). - 2015. 33 с.
9. Мень А. Библиологический словарь : в 3 т. СПб., 2002. 3 т.
10. Шайхуллин Т. А., Зарипова А. М. История изучения русского паремнологического фонда //Современный мусульманский мир. Международный научный журнал Российского исламского института. - 2018. - №. 2.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).